

content. The audience engagement significantly helps to enhance the way people experience the media, interact within, bridging the gaps within economic, social and cultural contexts.

#### References

1. Ang, I. (1991). *Desperately Seeking the Audience*. London: Routledge [in English].
2. Dena, C. (2004). Current state of cross media storytelling. Preliminary observations for future design. *European Information Systems Technologies Event, The Hague, Netherlands*. Retrieved from [http://www.christydena.com/Docs/DENA\\_CrossMediaObservations.pdf](http://www.christydena.com/Docs/DENA_CrossMediaObservations.pdf) [in English].
3. Fiske, J. (1992). *The Cultural Economy of Fandom*. Routledge, Softcover [in English].
4. Gillespie, N. (1999). All Culture, All the Time. *Reason*. Retrieved July 06, 2018 from <https://reason.com/archives/1999/04/01/all-culture-all-the-time> [in English].
5. Guillory, J. (2010). Genesis of the Media Concept. *Critical Inquiry*, 36 (2), 321-362. DOI: 10.1086/648528 [in English].
6. Hills, M. (2002). *Fan Cultures*. New York: Routledge [in English].
7. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press [in English].
8. Jenkins, H. (2003). Transmedia Storytelling. *Technology Review*. Retrieved July 06, 2018 from <http://www.technologyreview.com/news/401760/transmedia-storytelling> [in English].
9. Jenkins, H. (2004). The Cultural Logic of Media Convergence. *International Journal of Cultural Studies*. 7 (1), 33-43 <https://doi.org/10.1177/1367877904040603> [in English].
10. Jenkins, H. (1992). *Textual poachers: Television, fans, and participatory culture*. New York: Routledge [in English].
11. Lemke, J. (2005). *Textual politics: Discourse and social dynamics*. Taylor & Francis [in English].
12. Meers, P. (2006) 'Fandom en Blockbusters. Aanzet tot een typologie van Lord of the Rings-fans' *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 34(1), 69-87 [in English].
13. Usher, N. (2010). Why spreadable doesn't equal viral: A conversation with Henry Jenkins. *Nieman Journalism Lab*. NOV. 23. Retrieved July 06, 2018 from <http://www.niemanlab.org/2010/11/why-spreadable-doesnt-equal-viral-a-conversation-with-henry-jenkins/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 21.11.2018 р.

УДК 342.9

**Мазур Тамара Вікторівна**

кандидат юридичних наук,  
заступник Міністра культури України  
ORCID 0000-0001-6220-5827  
[mazur.tamara@gmail.com](mailto:mazur.tamara@gmail.com)

**Мищак Іван Миколайович**

доктор історичних наук,  
старший науковий співробітник,  
завідувач науково-організаційного відділу  
Інституту законодавства Верховної Ради України  
ORCID 0000-0002-4466-9836  
[myshchak@ukr.net](mailto:myshchak@ukr.net)

## ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

**Метою статті** є порівняльний аналіз законодавства у сфері охорони культурної спадщини в Україні та Польщі, виявлення його прогалин і формування пропозицій для можливих запозичень зарубіжного досвіду. **Методологічні засади дослідження:** історичний метод, який дозволив простежити генезу правового забезпечення охорони культурної спадщини в Україні та Польщі; методи аналізу та синтезу, застосування яких посприяло правовому аналізу основних нормативних актів, виявленню прогалин правового регулювання; метод прогнозування дав змогу запропонувати конкретні норми для удосконалення законодавства у сфері охорони культурної спадщини в Україні. **Наукова новизна.** Акцентовано увагу на базових нормативних актах у сфері охорони культурної спадщини в Україні та Польщі; проаналізовано спільні та відмінні риси правового забезпечення охорони культурної спадщини двох країн; розкрито основні напрямки діяльності українських та польських інституцій, відповідальних за охорону культурної спадщини; запропоновано шляхи удосконалення законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини в Україні на основі запозичення польського досвіду. **Висновки.** Польське та українське законодавство у сфері охорони культурної спадщини є схожим й удосконалюється з урахуванням міжнародних норм і стандартів. Спільним є наявність профільних Міністерства культури України й Міністерства культури та охорони національної спадщини у Польщі, які визначають державну політику та забезпечують охорону культурної спадщини. Водночас у Польщі більше повноважень надано органам місцевого самоврядування, а Україна лише розпочала передачу відповідних повноважень на місця. Крім того, у Польщі на власниках та користувачах пам'яток культурної спадщини лежить більша відповідальність за їх утримання в належному стані, реставрацію, консервацію тощо, натомість державні органи надають фінансову підтримку, організаційно-методичне забезпечення, координують діяльність тощо. Відзначено ряд норм польського Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками», які можуть бути корисними в контексті реформування законодавства у сфері охорони культурної спадщини в Україні.

**Ключові слова:** охорона культурної спадщини; закон; конвенція; нормативно-правовий акт; міжнародні стандарти.

*Мазур Тамара Викторовна, кандидат юридических наук, заместитель Министра культуры Украины; Мищак Иван Николаевич, доктор исторических наук, старший научный сотрудник, заведующий научно-организационным отделом Института законодательства Верховной Рады Украины*

**Законодательство в сфере охраны культурного наследия в Украине и Польше: сравнительный анализ**

**Целью статьи** является сравнительный анализ законодательства в области охраны культурного наследия в Украине и Польше, выявление его пробелов и формулирование предложений для возможных заимствований зарубежного опыта. **Методологические** основы исследования: исторический метод, который позволил проследить генезис правового обеспечения охраны культурного наследия в Украине и Польше; методы анализа и синтеза, применение которых способствовало правовому анализу основных нормативных актов, выявлению пробелов правового регулирования; метод прогнозирования позволил предложить конкретные нормы для совершенствования законодательства в сфере охраны культурного наследия в Украине. **Научная новизна.** Акцентируется внимание на базовых нормативных актах в сфере охраны культурного наследия в Украине и Польше; проанализированы общие и отличительные черты правового обеспечения охраны культурного наследия двух стран; раскрыты основные направления деятельности украинских и польских институтов, ответственных за охрану культурного наследия; предложены пути совершенствования законодательного обеспечения охраны культурного наследия в Украине на основе заимствования польского опыта. **Выводы.** Польское и украинское законодательство в сфере охраны культурного наследия является достаточно похожим и совершенствуется с учетом международных норм и стандартов. Общим является наличие профильных Министерства культуры Украины и Министерства культуры и охраны национального наследия в Польше, которые определяют государственную политику и обеспечивают охрану культурного наследия. В то же время в Польше большей полномочий предоставлено органам местного самоуправления, а Украина только начала передачу соответствующих полномочий на места. Кроме того, в Польше на владельцев и пользователей памятников культурного наследия лежит большая ответственность за их содержание в надлежащем состоянии, реставрацию, консервацию и т.д., а государственные органы оказывают финансовую поддержку, организационно-методическое обеспечение, координируют деятельность и т. п. Отмечен ряд норм польского закона «Об охране памятников и опеке над памятниками», которые могут быть полезными в контексте реформирования законодательства в сфере охраны культурного наследия в Украине.

**Ключевые слова:** охрана культурного наследия; закон; конвенция; нормативно-правовой акт; международные стандарты.

*Mazur Tamara, Candidate of Legal Science, Deputy Minister of Culture of Ukraine; Myshchak Ivan, Doctor of History, senior researcher, Head of the Scientific and Organization Department, the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*

**Legislation on the cultural heritage protection in Ukraine and Poland: the comparative analysis**

**The purpose of the article** is a comparative analysis of legislation on the cultural heritage protection in Ukraine and Poland, its gaps identification and the formulation of proposals for possible applying of foreign experience. **Methodology:** historical method, which allowed to trace the genesis of the cultural heritage legal protection in Ukraine and Poland; analysis and synthesis methods, their application assisted in the legal analysis of the basic normative acts, in the identification of legal regulation gaps; the forecasting method made it possible to develop proposals regarding concrete rules for improving the legislation on the cultural heritage protection in Ukraine. **Scientific novelty.** The attention was focused on basic normative acts in the sphere of cultural heritage protection in Ukraine and Poland; the common and distinctive features of the cultural heritage legal protection of the two countries was analyzed; the main activity directions of the Ukrainian and Polish institutions responsible for the cultural heritage protection are ostended; the ways of improving the cultural heritage legislative protection in Ukraine based on the Polish experience applying was suggested. **Conclusions.** In general, it can be stated that the Polish and Ukrainian legislation on cultural heritage protection is quite similar and is currently being improved considering international norms and standards. The common is the presence of specialized Ministry of Culture of Ukraine and the Ministry of Culture and National Heritage Protection in Poland, which define the state policy and ensure the cultural heritage protection. At the same time, in Poland, to local self-government bodies, more powers were given, and Ukraine has just begun to transfer the respective powers to the regions. In addition, in Poland, owners and users of cultural heritage monuments are more responsible for keeping them in good condition, restoration, conservation, etc., while state bodies provide financial, organizational and methodological support, coordinate activities, etc. A number of norms of the Polish Law «On the Protection of Monuments and Custody of Monuments» are designated as useful in the context of reforming the legislation on the cultural heritage protection in Ukraine.

**Key words:** cultural heritage protection; law; convention; normative legal act; international standards.

Актуальність теми дослідження. Охорона культурної спадщини є одним з основних завдань держави на сучасному етапі, пов'язаних зі збереженням національної пам'яті й ідентичності, поширенням інформації про культурні надбання народу та піднесенням іміджу України у світі. Водночас недосконалість чинного законодавства щодо охорони культурної спадщини призводить до втрати її об'єктів, руйнування й пошкодження нерухомих пам'яток, незаконного продажу та переміщення, у тому числі й за кордон, рухомих об'єктів тощо, що в цілому завдає шкоди не лише культурній спадщині, а й підриває авторитет державних інститутів.

Безумовно, нині ведеться активна робота щодо удосконалення законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини в Україні. Разом із тим заслуговує на увагу зарубіжний досвід у відповідній сфері, який може бути корисним для України. Аналіз польського профільного законодавства і його порівняння з українським видається нам корисним з огляду на те, що обидві країни мають досить тривалий період розвитку пам'яткоохоронного законодавства в системі радянського права, а з початку 90-х років минулого століття почали активно впроваджувати в національне законодавство міжнародні стандарти й усувати ті правові прогалини, які мали місце раніше.

Метою статті є порівняльний аналіз законодавства у сфері охорони культурної спадщини в Україні та Польщі, виявлення його прогалин і формування пропозицій для можливих запозичень зарубіжного досвіду.

Наукова новизна. Акцентовано увагу на базових нормативних актах у сфері охорони культурної спадщини в Україні та Польщі; проаналізовано спільні та відмінні риси правового забезпечення охорони культурної спадщини двох країн; розкрито основні напрямки діяльності українських та польських інституцій, відповідальних за охорону культурної спадщини; запропоновано шляхи удосконалення законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини в Україні на основі запозичення польського досвіду.

Виклад основного матеріалу. І Польща, і Україна упродовж другої половини ХХ ст. послідовно удосконалювали власне пам'яткоохоронне законодавство, яке значною мірою відповідало тим основним засадам, що були закладені в пам'яткоохоронному законодавстві СРСР. Водночас ще одним спільним критерієм для профільного законодавства обох країн стала його відповідність міжнародним нормам, зокрема Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ухваленій на Генеральній конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1972 р. [1]. Ідеться, передусім, про визначення основних понять та принципи охорони культурної спадщини. Так, згідно зі ст. 1 Конвенції під «культурною спадщиною» розуміються:

- пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. стала базовим документом для удосконалення національних законодавств Польщі й України. Зокрема, відповідно до ст. 2 Закону Республіки Польща «Про охорону надбань культури» від 15 лютого 1962 р., який було ухвалено ще до прийняття Конвенції, ключовим поняттям було визначено «культурне надбання». Під цим поняттям розумівся кожен рухомий або нерухомий предмет, давній чи сучасний, що має значення для спадщини і розвитку культури з огляду на його історичну, наукову або мистецьку цінність [2]. Правовій охороні підлягали, серед іншого, «культурні надбання», внесені до Реєстру пам'яток, або інші, якщо їх характер як пам'ятки є очевидним, а вони не підлягають охороні на основі окремих норм (ст. 4). При цьому згідно зі ст. 6 Закону нерухомі пам'ятки, що мають особливу цінність для національної культури, за поданням Міністра культури та національної спадщини, визнаються Президентом держави пам'ятками історії. Своєю чергою, пам'ятки історії подаються до Комітету всесвітньої спадщини з метою внесення їх до Списку всесвітньої спадщини й охорони відповідно до Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. [2]. Безпосередньо охороною пам'яток займалася Служба охорони пам'яток, яку очолював Міністр культури та національної спадщини, та її воеводські відділи, а на місцях – органи місцевого самоврядування. Воеводський охоронець пам'яток вів Реєстр пам'яток на території воеводства, до якого включалися як рухомі, так і нерухомі пам'ятки, окрім тих, що перебувають у музеях та бібліотеках.

Прикметно, що термін «пам'ятки» був у польському законодавстві до 1962 р. Зокрема, згідно з Розпорядженням Президента Польщі від 6 березня 1928 р. «Про опіку над пам'ятками» [3], яке діяло до ухвалення Закону 1962 р., терміном «пам'ятка» визначався як рухомий, так і не рухомий предмет, характерний для певної епохи, що має мистецьку, культурну, історичну, археологічну або палеонтологічну цінність, підтверджену рішенням державної влади, і заслуговуючий з огляду на це на охорону.

Закон Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» від 13 липня 1978 р. [4] уже спирався на той термінологічний апарат, який було застосовано в Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. Тож ключовим його поняттям стала пам'ятка. Так, пам'ятками історії та культури визнавалися споруди, пам'ятні місця і предмети, зв'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства і держави, твори матеріальної і духовної творчості, які становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність. Згідно зі ст. 17 Закону з метою організації обліку й охорони пам'яток історії та культури нерухомі пам'ятки поділялися на пам'ятки загальносоюзного, республіканського та місцевого значення. Переліки пам'яток історії та культури республіканського значення затверджувалися Радою Міністрів УРСР, а переліки пам'яток місцевого значення – виконавчими комітетами обласних, міських (міст республіканського підпорядкування) Рад народних депутатів.

Отже, і в Польщі, і в Україні до пам'яток було віднесено як нерухомі, так і рухомі об'єкти культурної спадщини. Водночас під охороною держави згідно із законом про охорону надбань/пам'яток культури передусім перебували об'єкти культурної спадщини, внесені до Реєстру пам'яток, а музейні, бібліотечні й архівні колекції охоронялися відповідно до норм спеціального галузевого законодавства. (У Польщі це – закони від 14 липня 1983 р. про національні архівні ресурси та архіви, від 21 листопада 1996 р. про музеї та від 27 червня 1997 р. про бібліотеки. В Україні – закони «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 р., «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. та «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 р.) Варто відзначити, що названі спеціальні закони про охорону культурної спадщини і в Польщі, і в Україні залишалися чинними до початку ХХІ ст. (до 2000 р. в Україні та 2003 р. у Республіці Польща). Спільним для них було й те, що вони продовжували діяти ще тривалий час після ухвалення нових конституцій (1996 р. – Україна, 1997 р. – Республіка Польща), потребуючи при цьому змін з урахуванням викликів і тенденцій розвитку профільного міжнародного законодавства.

Суспільно-політичні процеси, що проходили в Польщі й Україні наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., сприяли відходу від радянських управлінських і правових парадигм. Водночас відповідні зміни стосувалися не лише переходу на західноєвропейські демократичні стандарти, а й повернення та збереження традиційних цінностей, основу яких складали національна культура та культурна спадщина. Ці тенденції були закріплені в нових конституціях як України, так і Польщі.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. [5] сприяло й унормуванню правового забезпечення охорони культурної спадщини. Згідно зі ст. 11 Основного Закону держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Відповідно до частини четвертої ст. 54 Конституції України культурна спадщина охороняється законом. А згідно з частиною п'ятою цієї ж статті держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами [6, с. 32]. Також ст. 66 Основного Закону України зобов'язує кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині та відшкодовувати завдані ним збитки.

Свою чергою, у Преамбулі Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. [7] висловлюється вдячність предкам ... за культуру, укорінену в християнській спадщині народу та загальнолюдських цінностях, а також зобов'язання передати прийдешнім поколінням все цінне із здобутого за більш ніж тисячу років. Безпосередньо питанням культурної спадщини присвячено дві статті польського Основного Закону. Так, згідно з частиною першою ст. 6 держава створює умови для загального й рівного доступу до культурної спадщини, яка є джерелом самобутності польської нації, її існування та розвитку. А відповідно до частини другої цієї ж статті держава надає допомогу полякам, що мешкають за кордоном, у збереженні їхніх зв'язків з національною культурною спадщиною. Крім того, статтею 73 кожному гарантується свобода користування багатствами культури. Отже, і Конституція України, і Конституція Республіки Польща закладають базові гарантії збереження культурного надбання народу та доступ до нього.

Більш докладно правові засади охорони культурної спадщини в Україні та Польщі вписані в спеціальних законах. Прикметно, що новий український Закон «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. [8] у редакції ст. 1 зі змінами, внесеними законами 2008 та 2017 рр., визначає пам'ятку культурної спадщини як об'єкт культурної спадщини, занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, або об'єкт культурної спадщини, який взято на державний облік відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності цим Законом, до вирішення питання про включення (невключення) об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Тобто, на відміну від радянського профільного законодавства, до пам'яток віднесено лише нерухомі об'єкти. Згідно з частиною першою ст. 13 Закону об'єкти культурної спадщини незалежно від форм власності відповідно до їхньої археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності підлягають реєстрації шляхом занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категоріями національного та місцевого значення пам'ятки. Внесення їх до Реєстру і є підставою для забезпечення охорони тих чи інших об'єктів культурної спадщини. Згідно зі ст. 14 Закону занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього провадяться відповідно до категорії пам'ятки: а) пам'ятки національного значення – постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини протягом одного року з дня одержання подання; б) пам'ятки місцевого значення – рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних органів охорони культурної спадщини або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини [6, с. 33]. Музейні, архівні та бібліотечні колекції, як і в радянський період, перебувають під державною охороною відповідно до норм спеціального законодавства.

Чинний польський Закон «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» було ухвалено 23 липня 2003 р. [9]. Польський професор права Я. Слугоцький звертає увагу на те, що в порівнянні з попереднім законом головним його поняттям перестають бути «надбання культури», натомість їх замінюють поняттям «пам'ятки». Таке трактування більш послідовно відповідає міжнародним стандартам. Разом із тим поняття «надбання культури» залишається в законі, хоча й трактується як додаткове та тлумачиться у широкому розумінні, включаючи як «пам'ятки», так і інші категорії об'єктів, які не можна охопити поняттям пам'ятки. Воно, за словами автора, більше співвідноситься з поняттям «національна культурна спадщина», яке вживається в Конституції Республіки Польща та міжнародних актах [10, s. 614–615].

На відміну від трактування поняття «пам'ятка» в українському законодавстві, згідно зі ст. 3 польського Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» пам'ятка – нерухоме або рухоме майно, його частини або зібрання, які є витвором людини або пов'язані з її діяльністю і є свідченням минулої епохи або події, чия охорона становить суспільний інтерес з огляду на їх історичну, художню чи наукову цінність. Польський Закон також розмежовує поняття охорони й опіки пам'яток. Відповідно

до ст. 4 Закону охорона пам'яток є функцією органів публічної адміністрації і полягає в забезпеченні правових, організаційних і фінансових умов для охорони, використання й утримання пам'яток, запобігання їх знищенню, пошкодженню або викраденню, контролю за станом збереження і використання тощо. Натомість згідно зі ст. 5 опіка над пам'ятками здійснюється їх власниками або користувачами й полягає в забезпеченні умов для їх наукового дослідження, утриманні пам'ятки та оточуючого її середовища в найкращому стані, проведенні реставраційних, консерваційних і будівельних робіт біля пам'ятки, використанні пам'ятки у спосіб, що гарантує її тривале збереження, популяризації й розповсюдженні знань про пам'ятку. При цьому охороні й опіці підлягають як нерухомі, так і рухомі пам'ятки. Відповідно до ст. 7 Закону формами охорони пам'яток є:

- 1) внесення до Реєстру пам'яток;
- 1а) внесення до Списку скарбів спадщини;
- 2) визнання як історичного пам'ятника;
- 3) створення культурного парку;
- 4) встановлення охорони в плані місцевого територіального розвитку та ін.

Нерухомі пам'ятки вносяться до Реєстру рішенням воєводського консерватора пам'яток за поданням власника нерухомої пам'ятки або користувача земельної ділянки, на якій знаходиться пам'ятка. До Реєстру також може бути внесене оточення пам'ятки, її географічна, історична або традиційна назва. Внесення нерухомої пам'ятки до Реєстру за поданням воєводського консерватора пам'яток відображається в земельному реєстрі й кадастрі нерухомості, офіційно оприлюднюється у воєводському віснику. Своєю чергою, рухомі пам'ятки вносяться до Реєстру рішенням воєводського консерватора пам'яток за поданням власника пам'ятки. Воєводський консерватор пам'яток може ухвалити рішення про внесення рухомої пам'ятки до Реєстру без такого подання за умови обґрунтованого побоювання знищення, пошкодження чи незаконного вивезення пам'ятки за кордон.

Відповідно до ст. 15 Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» Президент Республіки Польща за поданням Міністра культури та національної спадщини (Міністр робить подання на основі рішення Ради охорони пам'яток) своїм розпорядженням може визнати пам'ятником історії нерухомої пам'ятки, що внесена до Реєстру, або культурний парк, які становлять особливу цінність для культури.

У Польщі Рада гміни після консультації з консерватором воєводства своєю постановою може створити культурний парк для захисту культурного ландшафту та збереження ландшафтних територій із нерухомими пам'ятками, характерними для місцевої традиції будівництва і поселення. На території культурного парку можуть вводитися заборони й обмеження щодо будівництва, промислової, сільськогосподарської чи торгової діяльності, розміщення малих архітектурних форм і реклами, зміни способу використання пам'яток, зберігання сміття та ін.

Генеральний консерватор пам'яток Республіки Польща (за посадою є державним секретарем або його заступником у Міністерстві культури та національної спадщини) веде національний реєстр нерухомих пам'яток у вигляді збірки облікових карток пам'яток, що перебувають на воєводському обліку пам'яток. Своєю чергою, воєводський консерватор пам'яток веде воєводський облік пам'яток у формі облікових карток пам'яток, що розташовані на території воєводства, а вїт (бургомістр, президент міста) веде гмінний облік пам'яток у формі збірки облікових карток пам'яток, що знаходяться на території гміни. При цьому у гмінному обліку пам'яток повинні бути: 1) нерухомі пам'ятки, внесені до Реєстру; 2) інші нерухомі пам'ятки, що знаходяться у воєводському реєстрі пам'яток; 3) інші нерухомі пам'ятки, визначені вїтом (мером, президентом міста) за погодженням з консерватором пам'яток воєводства.

Згідно зі ст. 11 Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» до Реєстру не вносяться пам'ятки, які: 1) внесені до Списку скарбів спадщини; 2) внесені до музейних інвентарів; 3) є частиною національного бібліотечного ресурсу.

До Списку скарбів спадщини Республіки Польща згідно зі ст. 14а Міністром культури та національної спадщини вносяться рухомі пам'ятки за категоріями (12 категорій), де основними критеріями є особлива цінність для культурної спадщини, вік й оціночна вартість. Так, для пам'яток археології, архітектури, пам'ятників і скульптур критерієм внесення є вік понад 100 років; для картин, рисунків, графіки, мозаїк, фотографій, фільмів, негативів тощо – вік понад 50 років і вартість не менше 15 тис. євро; інканабул і манускриптів, рукописних карт і музичних партитур – вік понад 50 років; книг друкованих – вік понад 100 років і вартість не менше 50 тис. євро; карт друкованих – вік понад 200 років; транспортних засобів – вік понад 75 років і вартість не менше 50 тис. євро. До Списку скарбів спадщини можуть включатися й інші пам'ятки віком понад 50 років і вартістю не менше 50 тис. євро. При цьому пам'ятки, щодо яких розпочато процедуру внесення до Реєстру або Списку скарбів спадщини, уже підлягають охороні. Забороняється будь-яка консерваційна, реставраційна чи інша діяльність, яка може призвести до пошкодження чи зміни вигляду пам'ятки.

Певним аналогом польського Списку скарбів спадщини в Україні є Державний реєстр національного культурного надбання. Однак чинне законодавство не передбачає його офіційного утвердження у формі єдиного документа та оприлюднення, як це передбачено законодавством для Державного реєстру нерухомих пам'яток України [11]. Наслідком цього є фактична відсутність Державного

реєстру національного культурного надбання, що не гарантує збереження й заборону вивозу за кордон унікальних культурних цінностей [12, с. 23].

Особливістю польського законодавства є ведення Генеральним консерватором пам'яток згідно зі ст. 23 Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» Національного списку пам'яток, викрадених чи незаконно вивезених за кордон. Із цією метою воєводський консерватор пам'яток, органи поліції, прикордонної служби, національної податкової адміністрації, прокурори та директори музеїв і бібліотек, які є установами культури, зобов'язані негайно передати, для включення до переліку, інформацію про викрадені або незаконно вивезені за кордон пам'ятки.

Крім того, у Польщі відповідно до ст. 24а Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» Міністр культури та охорони національної спадщини веде Національний реєстр втрачених культурних цінностей, до якого включаються: пам'ятки, внесені до Реєстру; пам'ятки, включені до Списку скарбів спадщини; музейні експонати, бібліотечні й архівні матеріали, які є частиною національного бібліотечного чи архівного ресурсу. Такий реєстр формується на основі даних органів поліції, прокуратури, воєводських консерваторів пам'яток, головного директора державних архівів, власників речей або осіб, які керують організаційною одиницею, в колекції чи ресурсах яких цей об'єкт перебував.

Висновки. Польське та українське законодавство у сфері охорони культурної спадщини є схожим й удосконалюється з урахуванням міжнародних норм і стандартів. Спільним є наявність профільних Міністерства культури України й Міністерства культури та охорони національної спадщини у Польщі, які визначають державну політику та забезпечують охорону культурної спадщини. Водночас у Польщі більше повноважень надано органам місцевого самоврядування, а Україна лише розпочала передачу відповідних повноважень на місця. Так само у Польщі на власниках та користувачах пам'яток культурної спадщини лежить більша відповідальність за їх утримання в належному стані, реставрацію, консервацію тощо, натомість державні органи надають фінансову підтримку, організаційно-методичне забезпечення, координують діяльність тощо.

У Польщі служба воєводського консерватора пам'яток налічує у своєму штаті кілька десятків чоловік, які наділені широкими повноваженнями з правом контролю за виконанням робіт на пам'ятках і їх припиненням, якщо такі порушують пам'яткоохоронне законодавство. Будь-які перешкоди їхній діяльності з боку власників чи користувачів пам'яток суворо караються. Натомість в Україні в облдержадміністраціях охороною культурної спадщини опікуються, як правило, відділи, у складі яких лише кілька осіб, які фізично не можуть навіть забезпечити належний моніторинг, а також не мають повноважень, приміром, опечатати об'єкт для припинення протиправних дій. Натомість в органах місцевого самоврядування практично немає фахівців з питань охорони культурної спадщини.

Заслуговує на увагу ряд норм польського Закону «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками», які можуть бути корисними в контексті реформування національного законодавства у сфері охорони культурної спадщини в Україні. Так, у Польщі на 4-річний термін розробляється Міністерством й ухвалюється урядом Національна програма охорони пам'яток та опіки над пам'ятками, про виконання якої міністр кожних два роки звітує перед Радою Міністрів. Такі ж програми ухвалюються й реалізуються на місцевому рівні. В Україні, для прикладу, Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини була затверджена Законом України від 20.04.2004 р. на 2004–2010 роки, проте так і не була реалізована в повному обсязі.

Відповідно до Закону у Польщі діє Національний фонд охорони пам'яток, розпорядником якого є Міністр культури та охорони національної спадщини Республіки Польща. Фонд оперує доходами від штрафів, що накладаються органами охорони культурної спадщини. Відповідні кошти призначені для співфінансування витрат, необхідних для проведення консерваційних, реставраційних чи інших робіт на пам'ятках культурної спадщини. Подібна практика украї актуальна для України та могла б надати додаткові кошти для здійснення робіт на об'єктах культурної спадщини.

Заслуговує на увагу і польський досвід ведення Національного списку пам'яток, викрадених чи незаконно вивезених за кордон, а також Національного реєстру втрачених культурних цінностей. Крім того, серед польських ініціатив слід відзначити міністерську відзнаку «За опіку над пам'ятками», проведення конкурсу Генерального консерватора пам'яток «Доглянута пам'ятка», організацію інших конкурсів, що сприяють догляду за пам'ятками, включаючи присудження премій, грошових чи інших нагород (для прикладу, нагороди ім. професора Яна Захватовича для студентів спеціальностей архітектура, мистецтво і консервація за магістерські роботи, присвячені проблематиці охорони культурної спадщини) тощо.

#### **Література**

1. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972. URL: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-562-4.pdf> (Access date: 05.02.2019).
2. O ochronie dóbr kultury. Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19620100048> (Access date: 05.02.2019).
3. O opiece nad zabytkami. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19280290265> (Access date: 05.02.2019).

4. Про охорону і використання пам'яток історії та культури : Закон Української РСР від 13.07.1978 р. No 3600-IX. Відомості Верховної Ради. 1978. № 30. Ст. 426.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр> (дата звернення 22.01.2019).
6. Мищак І. М. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 3. С. 31–37.
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> (Access date: 04.02.2019).
8. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. No 39. Ст. 333.
9. O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. URL: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2003/s/162/1568> (Access date: 04.02.2018).
10. Ślugocki J. Próby doprecyzowania pojęć prawnych na przykładzie ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. Janowi Bociowi, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009. S. 614–622.
11. Мищак І. М. Правове регулювання процесу формування й наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 2. С. 15–20.
12. Мищак І. М. Нормативно-правове забезпечення формування Державного реєстру національного культурного надбання та шляхи його вдосконалення в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 4. С. 19–24.

#### References

1. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972. URL: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-562-4.pdf> [in English].
2. On the Cultural Heritage Protection: Law of Poland on February 15, 1962 [In Polish].
3. On the Custody of Monuments: Order of the President of Poland on March 6, 1928 [In Polish].
4. On the Protection and Use of Historical and Cultural Monuments: Law of Ukrainian SSR on July 13, 1978. No 3600-IX. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1978. No. 30. Art. 426 [in Ukrainian].
5. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine on June 28, 1996. No. 254к/96-ВР. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30. Art. 141 [in Ukrainian].
6. Myshchak, I. M. (2013). Legal Regulation of the Cultural Heritage Protection and Ways of its Improvement in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 31–37 [in Ukrainian].
7. Constitution of the Republic of Poland on April 2, 1997 [In Polish].
8. On the Cultural Heritage Protection: Law of Ukraine on June 8, 2000. No. 1805-III. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2000. No 39. Art. 333 [in Ukrainian].
9. Ślugocki, J. (2009). Attempts to clarify legal concepts in the example of the Law on the protection of monuments and the custody of monuments on July 23, 2003. *Between tradition and future in the administrative law science. Anniversary book devoted to prof. Jan Boci*. Wrocław: Wrocław University Press, 614–622 [In Polish].
10. Myshchak, I. M. (2015). Legal Regulation of the Process of the Formation and Filling of the State's Register of the Immovable Monuments of Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 15–20 [in Ukrainian].
11. Myshchak, I. M. (2014). Regulatory support of the State Cultural Heritage Register formation and ways of its improvement in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4, 19–24 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10. 01.2019 р.